

cuvântarea rectorală („rektoratsrede”) a lui heidegger (27 mai 1933) și dezbaterea filosofică legată de ea

ANA OCOLEANU

Le principal motif de l'adhésion de Heidegger au national-socialisme et, en même temps, le mobil interne de son discours rectoral, a été l'aspiration de type platonicienne pour faire l'éducation du Comandant. En outre, le concept heideggérien du national-socialisme, situé dans une directe continuité avec la pensée philosophique de Nietzsche, n'est pas du tout identique avec celui de Hitler, qui était l'expression d'une idéologie de parti. D'ailleurs, cette distinction a été observée par les officiels et elle lui a été reprochée. Dans son discours, Heidegger rejette la démocratie mais il ne donne pas au concept un sens politique ; en fait, il se réfère au système universitaire d'élection et de nomination de professeurs en Allemagne, qui impliquait le jeu de coulisses, bien que lui même a été nommé recteur comme ça. L'échec de la période rectorale de Heidegger, qui a démissionné après une année, est lié de la manière où Heidegger appliquait le « Führerprinzip » et des pressions faites sur lui par le ministre de l'enseignement.

1. Problema reformării universității și a raportului filosofiei cu celelalte științe în cadrul universității în filosofia germană: Kant (1798), Schelling (1802), Fichte (1805), Humboldt (1809) și Heidegger (1933).
2. Analiza cuvântării rectorale din punctul de vedere al conținutului

3. Dezbateră din perioada 1933-1976 cu privire la angajamentul național-socialist al lui Heidegger (Jaspers, Löwith, Marcuse, Hannah Arendt, Bultmann)
4. Continuarea dezbaterii în anii '80: Pöggeler (1985); Martin (1986), Farías (1987/89), Ott (1988), Wolin (1990/91).
5. Heidegger – un militant al național-socialismului? Concluzii.

La 1 mai 1933, Martin Heidegger se înscrie în NSDAP, așteptând de la mișcarea național-socialistă abia ajunsă la putere un nou început cultural care să anuleze ceea ce el socotea a fi aporiile sistemului universitar german. Se pare, conform cercetărilor mai noi, că Heidegger va fi frecventat încă din 1932 cercuri naziste¹, soția sa, Elfriede, nefăcând un secret din simpatiile sale pentru acest partid. La data de 21 aprilie 1933, Heidegger este ales rector al Universității Freiburg, prilej cu care, la 27 mai, rostește celebra cuvântare inaugurală intitulată „Die Selbstbehauptung der Universität”, care constituie și obiectul referatului de față.

Pe tema acestei cuvântări a lui Heidegger și, mai ales, a colaborării lui cu național-socialismul s-a scris enorm. În anii de după război, apropiații fostului rector al Universității din Freiburg îi vor cere public un act de penitență în acest sens. Foștii săi discipoli, Hannah Arendt și Herbert Marcuse, ca și alte personalități ale culturii germane ca Paul Celan, vor fi dezamăgiți să vadă cum, până la sfârșit, Heidegger se va sustrage acestui fapt. Foștii săi prieteni, Karl Jaspers și Karl Löwith vor afișa atitudini relativ echilibrate vizavi de perioada NS și de *Rektoratsrede* a lui Heidegger. Dacă Jaspers se manifestă însă ceva mai dur împotriva lui Heidegger, cerându-i pur și simplu să renunțe la cariera universitară (fapt pe care îl recomandă și trupelor de ocupație după 1945), Löwith se va arăta mai puțin combativ, căutând să adopte un ton cât mai echilibrat cu putință.

Începând cu anii '80, după moartea lui Heidegger și apariția postumă a interviului său cu Rudolf Augstein, directorul revistei „Der Spiegel” și, apoi, după publicarea în scopul legitimării derapajelor

---

¹ Hugo OTT, *Heidegger: unterwegs zu seiner Biographie*, Campus Verlag, Frankfurt am Main – New York 1988, p. 135.

ideologice ale filosofului de către fiul său, Hermann Heidegger, asistăm la apariția unei adevărate inflații de texte pe această temă, marea lor majoritate dominate de un spirit „demascator”. Pe lângă cercetători germani ca Otto Pöggeler, Bernd Martine, Hugo Ott, Gottfried Schamm, Bernd Martin, Günther Neske, Emil Kettering etc.) surprinde interesul manifestat de cercetători străini, cu precădere latino-americani (Victor Farrias), italieni (Silvio Vietta) și francezi (Lévinas, Derrida).

În cele ce urmează, vom căuta să prezentăm alocuțiunea rectorală a lui Heidegger în contextul discuțiilor filosofice purtate în jurul ei, pe de o parte, înainte și după 1945, iar, pe de alta, după moartea filosofului (1976)², apariția interviului din „Der Spiegel” și republicarea alocuțiunii rectorale de către Hermann Heidegger (1983). În acest din urmă caz, ne vom referi cu precădere la discuția desfășurată în acest sens în anii '80.

Ș1. Problema reformării universității și a raportului filosofiei cu celelalte științe în cadrul universității în filosofia germană.

În ciuda contextului compromițator în care ea este susținută și a caracterului său impregnat de accentuate nuanțe ideologice național-socialiste, cuvântarea rectorală a lui Heidegger se înscrie într-o species filosofică mai largă, aceea a preocupărilor spiritelor filosofice moderne cu privire la reformarea universității și a locului filosofiei și a filosofării în universitatea reformată. Cu precădere la finele sec. al XVIII-lea și începutul celui de-al XIX-lea filosofia germană s-a preocupat de acest aspect.

Pentru cei de azi poate părea surprinzătoare această obstinație cu privire la tema poziției filosofiei în (noua) universitate. În universitățile sec. al XX-lea și începutului de sec. al XXI-lea Facultatea de Filosofie este una dintre (poate) zecile de facultăți pe care le poate

---

² Jürgen HABERMAS: *Heidegger – Werk und Weltanschauung*, prefață la Victor FARIAS: *Heidegger und der Nationalsozialismus*, Frankfurt am Main 1989, p. 11: arată cum, până în 1976, mai nimeni din cercul discipolilor lui Heidegger nu se ocupaseră cu această problemă. Abia după 1983 se poate vorbi propriu-zis de un „caz Heidegger”.

avea o universitate. Nu aceasta era însă situația cu universitatea în forma ei originară, așa cum s-a manifestat secole de-a rândul în Evul Mediu și în Vechiul Regim. *Universitas* cuprindea patru facultăți – teologia, dreptul, medicina și filosofia, unde însă filosofia avea o poziție oarecum aparte, privilegiată. Studentul Evului Mediu își începea invariabil studiul învățând filosofie într-un prim ciclu de studii. Abia după încheierea ciclului inferior de studii (filosofia) el putea trece în ciclul superior, urmând aici una dintre cele trei facultăți sus amintite. Constituindu-se în cadrul *universitas* într-un ciclu inferior, studiul filosofiei nu era inferior în sensul axiologic conferit de noi azi cuvântului, ci trimitea în fapt la caracterul originar, de temei al acestuia. Cu filosofia începea cunoașterea.

La 1798, Immanuel Kant regândește în lucrarea sa intitulată „Der Streit der Fakultäten” („Disputa facultăților”) raportul filosofiei cu științele în cadrul universității în forma ei clasică. În fapt, el nu răstoarnă nicidecum raportul propriu zis între filosofie și celelalte trei științe, ci îl repune în discuție în orizontul gândirii sale critice. Cele trei facultăți așa-zis superioare, corespunzând celor trei mari scopuri naturale ale vieții umane, respectiv faptul de a fi mântuit după moarte (teologia), de a asigura avutul propriu prin legi publice (dreptul) și sănătatea fizică prin medicină cad sub incidența directă a oblăduirii guvernământului. Kant acceptă în acest punct fără mari probleme intervenția directă a statului în universitate. În schimb, filosofia ar avea un caracter mai originar, judecând totul fără a accepta porunci din afară sau a porunci ea însăși. Filosofia rămâne în acest sens în cadrul universității locul privilegiat al „legislației rațiunii” (Gesetzgebung der Vernunft)³.

Peste câțiva ani, Schelling în Prelegerile sale despre metoda studiului academic (*Vorlesungen über die Methode des akademischen Studiums*, 1802) reia tema primatului filosofiei și, instituțional, al facultății de filozofie în cadrul universității, arătând că, în sine, cunoașterea particulară cu care operează științele nu are valoare decât

---

³ A se vedea, în acest sens, Thomas KLEININGER, Gabriel LICEANU, *Notă introductivă la „Ce este metafizica?”*, în: Martin HEIDEGGER, *Repere pe drumul gândirii*, trad. și note introductive de Thomas Kleininger și Gabriel Lițeanu, București 1988, p. 19.

în măsura în care este în stare să preia în sine universalul și absolutul. Această funcțiune o împlinește filosofia, „știința tuturor științelor” care integrează toate științele pozitive într-un ansamblu unificator al cunoașterii⁴.

După ce în 1805 Fichte se implică personal în reorganizarea Universității Erlangen unde activa ca profesor, scriind chiar o broșură pe această temă, în 1809 Wilhelm von Humboldt schițează modelul fundamental al universității germane, rămas în uz până astăzi. Humboldt lărgeste pretenția de autonomie la care, prin Kant și Schelling, filosofia și, instituțional, Facultatea de Filosofie aspirau, incluzând aici întregul spectru de științe și de facultăți în cadrul universității. În principiu, universitatea trebuie să fie autonomă, să se desprindă de desprindă de influența statului, care trebuie redusă la minimum, adică la finanțarea activității științifice și la numirea corpului profesoral. Mai departe, statul nu mai are nici un fel de competență propriu-zis științifică, impunându-se, de aceea, separarea sa clară de mediul universitar. După Humboldt, omul de știință trebuie să lucreze independent, într-o libertate spirituală desăvârșită, nestânjenit în interesul obiectului cercetării sale. În acest sens, gânditorul german separă radical cunoașterea de interes, pentru a folosi sintagma consacrată de Habermas.

Ideea lui Humboldt nu va fi fost, desigur, niciodată pusă în aplicare în mod desăvârșit în istorie, însă modelul conturat de el rămâne până astăzi idealul de organizare al universității. În acest sens, Max Weber (*Wissenschaft als Beruf*, 1917) va reacționa un secol mai târziu în fața unor tendințe ale statului prusac și, mai apoi german, reafirmând necesitatea autonomiei cunoașterii și a universității ca instituție. În același timp însă, Max Weber pune în lumină și reversul medaliei care până atunci nu intrase în discuție: omul de știință, universitarul, așteptând din partea statului recunoașterea autonomiei sale, nu trebuie să amestece el însuși politica în sine cu obiectul cercetării sale. „Politik gehört nicht in den Hörsaal” – „Politica nu are ce căuta în sala de curs” accentuează Weber. Docentul nu trebuie să depășească granițele obiectului său de cercetare. El este „Lehrer”,

---

⁴ *Ibidem*, pp. 19-20.

învățător, în nici un caz însă „Führer”, conducător așa cum va fi situația în cazul lui Heidegger.

Cuvântarea rectorală a lui Heidegger se înscrie în aceste preocupări mai vechi ale filosofiei germane, deși, în ea însăși, are un caracter insolit, angajându-se împotriva curentului general de proveniență kantiană și humboldtiană.

§2. Succintă analiză a cuvântării rectorale din punctul de vedere al conținutului

Ceea ce frapează înainte de toate la cuvântarea lui Heidegger este caracterul său patetic. Acesta rezultă, pe de o parte, din întrebuițarea superlativelor ca „die höchste Schule des deutschen Volkes” („cea mai înaltă școală a poporului german”), „die innersten Notwendigkeit” („cea mai lăuntrică necesitate”), „die äußersten Not” („nevoia maximă”), „innerste und äußerste Gefahr” („pericolul cel mai interior și mai mare”), „tiefste Bewahrung” („cea mai adâncă păstrare”), „höchste Klarheit” („cea mai înaltă claritate”), „höchste Dienst am Volke” („cea mai înaltă slujire vizavi de popor”), „die jüngste Kraft des Volkes” („cea mai tânără forță a poporului”), etc. și pe de altă parte, este rodul efectului retoric obținut prin substantivizarea adjectivelor: „Einfachheit und Weite des Wissens” („simplitatea și extensia cunoașterii”); „die Größe dieses Aufbruchs” („măreția acestei izbucniri”) etc.

În mare măsură, orizontul semantic al cuvântării se pierde în abstract și în nedefinit. Astfel, unele concepte utilizate de Heidegger *nu sunt clarificate sau definite*: geistiger Auftrag, Wille, Wille zum Wesen.

Nu în ultimul rând, frapează *limbajul militar* care domină alocuțiunea: Kampf, Gefahr, Eroberung, Einsatz bis zum Letzte, Heil, Sieg, precum recursul la unele nuanțe pseudo-religioase ca Mission sau Sendung.

Cu toate acestea, nu există în Rektoratsrede nici o referire propriu-zis antisemită. Astfel, nu aflăm nici o aluzie la doctrina național-socialistă despre rasă și nici, de asemenea, vreo supralicitare

naționalistă a ideii de germanitate. O serie de reprezentanți ai curentului demascator cu privire la trecutul NS al lui Heidegger, manifestat ca atare cu precădere începând cu anii ' 80, au crezut că descoperă în Rektoratsrede un antisemitism și un rasism implicit. Victor Farias⁵, unul dintre primii reprezentanți ai acestui curent, îl citează în 1987 în acest sens pe Rainer Marten care arată că autoafirmarea plină de apreciere și pietate față de sine și de misiunea sa proprie a spiritului german în cadrul universității, profesoratului și studențimii trimite implicit la o supraapreciere națională și, de ce nu, cu caracter rasial. Faptul, mai puțin vizibil pentru noi astăzi, ar deveni evident în contextul susținerii propriu-zise a cuvântării rectorale.

Încă de la începutul alocuțiunii, Heidegger vorbește despre „sarcina” și „misiunea spirituală” a poporului german în orizontul căreia și universitatea și-ar avea menirea. În acest sens, accepția despre autonomia universitară ar trebui schimbată substanțial: „În genere, caracterul predominant al esenței universității este identificat cu ‚autoadministrarea’; ea trebuie să fie păstrată. Ne-am gândit însă și la ceea ce pretinde de la noi această exigență de autoadministrare?. Autoadministrarea înseamnă în principiu: a ne trasa nouă înșine sarcini, a ne determina nouă înșine drumul și modalitatea împlinirii acestora, pentru a fi în acest mod ceea ce trebuie să fim”⁶. Iar, mai departe, Heidegger se întreabă: „Știm noi însă *cine oare suntem noi înșine*, acest corp profesoral și studențimea celei mai înalte școli a poporului german? Putem să știm asta fără cea mai constantă și mai tare *cunoaștere de sine*?”⁷

Astfel pusă problema, rectorul Universității din Freiburg caută să stabilească care este relația autentică dintre rector și ceilalți - profesori și studenți. Rectorul va trebui să fie conducătorul („Führer”) spiritual al lor, iar aceștia ar trebui pur și simplu să-i urmeze. Acest

---

⁵ Victor FARÍAS, *Heidegger und der Nationalsozialismus*, aus dem Spanischem und Französischem übersetzt von Klaus Laermann, mit einem Vorwort von Jürgen Habermas, Frankfurt am Main 1989, p. 157.

⁶ Martin HEIDEGGER *Die Selbstbehauptung der deutschen Universität*, 2. Aufl., Breslau 1934, p. 5 ș.cl.

⁷ *Ibidem*.

fapt ar deriva din însăși „esența universității germane”. Însă și rectorul, la rândul său, ar fi, el însuși, călăuzit de „misiunea spirituală a poporului”. În ce constă însă această misiune spirituală și prin ce se legitimează rămâne, însă, până la capăt neclar, căci, așa cum arată Karl Löwith, cel care este chemat să facă misiune este, în cele din urmă, nu poporul german, ci „soarta” („Schicksal”⁸), un concept obscur și oarecum ezoteric.

Împreună, rectorul, corpul profesoral și studențimea ar trebui să formeze „comunitatea de luptă a profesorilor și a studenților” care „va putea numai atunci să transforme universitatea germană în locul legiferării spirituale și în mediul celei mai severe mobilizări spre slujirea cea mai înaltă a poporului în statul său, dacă profesoratul și studențimea își vor orienta Dasein-ul lor mai simplu, mai puternic și mai necondiționat decât toți ceilalți tovarăși din popor”⁹.

Pornind de la această reprezentare de ansamblu, proclamă faptul că, în viitor, studențimea trebuie să fie legată de popor prin trei legături: slujirea prin muncă (Arbeitsdienst), slujirea militară (Wehrdienst) și slujirea prin cunoaștere (Wissensdienst): „Întâia legătură este aceea cu întreaga comunitate a poporului. Ea obligă la o participare împreună-purtătoare și lucrătoare la strădania, năzuințele și puțința tuturor categoriilor sociale și a membrilor poporului. Această legătură va fi consolidată și înrădăcinată de acum înainte în Dasein-ul studențesc prin *slujirea prin muncă* (Arbeitsdienst). A doua legătură are de a face cu onoarea și destinul națiunii în mijlocul celorlalte popoare. Ea solicită faptul de a fi gata de luptă până la moarte (bis ins Letzte), fapt care este asigurat în știință și putere și realizat prin creștere (Zucht). Această legătură va cuprinde și va pătrunde în viitor întregul Dasein studențesc ca *slujire militară* (Wehrdienst). A treia legătură a studențimii se realizează cu sarcina spirituală a poporului german. Acest popor lucrează la soarta sa, așezându-și istoria în deschiderea supraputerii tuturor puterilor Dasein-ului uman și câștigându-și prin luptă de fiecare dată lumea sa

---

⁸ Karl LÖWITH, *Mein Leben in Deutschland vor und nach 1933. Ein Bericht*, Fischer, Frankfurt am Main 1989, p. 34.

⁹ *Ibidem*, p. 21.

spirituală. Astfel, plasat în faptul cel mai extern al caracterului problematic al Dasein-ului propriu, acest popor vrea să fie un popor spiritual. (...) Cele trei relații – prin intermediul poporului cu soarta statului în însărcinare spirituală – sunt *la fel de originare* (gleich ursprünglich) pentru esența germană. Cele trei slujiri izvorând de aici - slujirea prin muncă, militară și prin știință – sunt la fel de necesare și de același rang.”¹⁰.

Cuvântarea rectorală a lui Heidegger din 27 mai 1933 se încheie cu un apel aproape tragic, conștient parcă de imposibilitatea lui de realizare: „Ca lucrul acesta să se întâmple, depinde numai de faptul dacă noi, în calitate de popor istoric-spiritual, ne vom vrea sau nu pe noi înșine – iar și iar. Fiecare individ decide cu privire la acest lucru împreună cu ceilalți chiar și atunci, sau tocmai atunci când se sustrage acestei decizii. Noi însă vrem să ca poporul nostru să-și împlinească misiunea sa istorică. Ne vrem pe noi înșine. Fiindcă tânăra și foarte tânăra forță a poporului care tinde să ne depășească deja a *decis* deja cu privire la acest lucru. (..) ,Tot ceea ce e măreț constă în iureș’ (Platon, Republica 497 d,9)”¹¹.

§3. Dezbaterea din perioada 1933-1976 cu privire la angajamentul național-socialist al lui Heidegger (Marcuse, Löwith, Jaspers, Bultmann, Hannah Arendt)

Inițial, discuția cu privire la implicarea național-socialistă a lui Heidegger în politică a fost inițiată de către apropiații filosofului german și s-a purtat mai mult la nivelul relațiilor personale între ei și acesta. Astfel, colegul și prietenul lui Heidegger de la Marburg, profesorul de teologie biblică Rudolf Bultmann, care se pare că l-a și influențat decisiv pe Heidegger¹², povestește în acest sens cum, după război, a primit un telefon de la Heidegger, care și-a manifestat intenția de a-și cere scuze pentru trecutul său NS. Cei doi s-au întâlnit, au servit masa împreună, între ei instituindu-se spontan încrederea și

---

¹⁰ *Ibidem*, p. 15 ș.cl.

¹¹ *Ibidem*, p. 21.

¹² Otto PÖGGELER: *Der Denkweg Martin Heideggers*, 4. Auflage, Stuttgart 1994, p. 315 (Nachwort zur zweiten Auflage).

schimbul viu, dinamic de idei de odinioară. La finalul conversației, Bultmann i-a sugerat lui Heidegger să-și ceară scuze public, după exemplul de odinioară al lui Augustin. Ca și în cazul scriitorului bisericesc, o astfel de penitență publică ar fi fost un gest cultural și moral de excepție. La auzul propunerii lui Bultmann, figura lui Heidegger a devenit ca o mască de fier. Filosoful a plecat fără să mai spună un cuvânt¹³. Filosoful, fidel principiului său după care convingerile politice ar avea un caracter privat¹⁴, nu va fi înțeles necesitatea unei penitențe publice, fiind pregătit doar pentru prezentarea de scuze individuale, așa cum, de altfel, o și face în cazul lui Bultmann.

Refuzul lui Heidegger de a face un gest simbolic cu caracter penitențial în acest sens, fapt solicitat după război nu numai de Marcuse, ci și de eleva lui Heidegger, Hannah Arendt, sau de Paul Celan, cel mai important poet de limbă germană de după 1945, nu va face decât să întărească suspiciunile față de autorul lui „*Sein und Zeit*”, suspiciuni din care se va hrăni și dezbateră de după moartea filosofului (1976). Ne vom referi în cele ce urmează la cele mai reprezentative „*Auseinandersetzungen*” cu implicarea politică a lui Heidegger și, implicit, cu „*Rektorsrede*” ca manifest reprezentativ al orientării ideologice a autorului lui „*Sein und Zeit*” în această perioadă: Herbert Marcuse, Karl Löwith și Karl Jaspers.

§3.1. Herbert Marcuse

Îndată după publicarea „*Rektorsrede*” și rostirea în calitate de rector al Universității Freiburg a celorlalte cuvântări cu iz național-socialist de către Heidegger, discipolul acestuia, Herbert Marcuse, în studiul său „*Lupta împotriva liberalismului în concepția totalitară despre stat*” din 1934, va pune în paralel cuvântările cu iz totalitar ale lui Heidegger cu discursul lui Hegel cu ocazia deschiderii cursurilor sale în Berlin în 1818. Pentru Marcuse este deja evident faptul că

---

¹³ Günter NESKE (Hg.) *Erinnerung an Martin Heidegger*, Pfullingen 1977, p. 95 ș.c.

¹⁴ Anton HÜGLI, Poul LÜBCKE, *Filosofia în sec. XX*, vol I: *Fenomenologia, Hermeneutica, Filosofia existenței, Teoria critică*, trad. de Gheorghe Pascu, Andrei Apostol, Cristian Lupu, București 2003, p. 136.

Heidegger, ca exponent al existențialismului filosofic, își politizează intenționat discursul filosofic¹⁵.

În acest sens, în perioada 1947-1948, Marcuse a avut o puternică polemică cu Martin Heidegger, în decursul căreia el îl acuza pe Heidegger de nazism și-i cerea să-și justifice poziția în fața opiniei publice. Heidegger va răspunde: „Cu privire la 1933. am așteptat de la național-socialism o înnoire spirituală a întregii vieți, o reconciliere a contradicțiilor sociale și o salvare a Daseinului occidental din fața pericolului comunismului. Aceste gânduri au fost exprimate în discursul meu rectoral (l-ați citit în întregime?), într-o conferință despre „Esența științei” și în două cuvântări către docenții și studenții acestei universități. La aceasta se adaugă o proclamație a alegerii de circa 25-30 de rânduri, apărută în revista studențească locală. Unele propoziții de acolo le văd acum ca pe o deraiere. Asta e tot”¹⁶.

§3.2. Karl Löwith

În 1933, filosoful german de sorginte „neariană”, Karl Löwith, discipol și apropiat al lui Heidegger, primește prin poștă de la autor „Die Rektoratsrede” dedicația „mit freundlichen Grüßen” („cu salutări amicale”). Asta în timp ce autorul lui „Sein und Zeit” adresase același text cunoscuților săi „arieni” cu dedicația „mit deutschen Gruß” („cu salut german”).

Alături de un Herbert Marcuse sau de un Karl Jaspers, Karl Löwith este unul dintre cei dintâi filosofi care s-au ocupat de alocațiunea rectorală a lui Martin Heidegger și de angajamentul politic al acestuia în perioada cât a fost rector al Universității Freiburg și după aceea. În acest sens, Löwith observă de la bun început contradicția ciudată¹⁷ cu care începe „Rektoratsrede” și care o marchează pe aceasta până la sfârșit. Cuvântarea lui Heidegger tratează, în opoziție cu autonomia universitară periclitată de statul

---

¹⁵ Herbert MARCUSE: *Der Kampf gegen den Liberalismus in der totalitären Staatsauffassung*, în: *Zeitschrift für Sozialforschung*, nr. 3, 1934, pp. 193-194, apud Hugo OTT: *op. cit.*, p. 162.

¹⁶ Citat după Hugo OTT: *op.cit.*, p.136.

¹⁷ Karl LÖWITH: *op. cit.*, p. 33.

național-socialist, despre „afirmarea de sine” a universității însă, totodată, ea neagă dimensiunea liberală a libertății și autoadministrării academice pentru a o înregimenta fără drept de apel în schema ideologică național-socialistă a „conducerii” (Führung) și „urmării” (Gefolgschaft)¹⁸.

De asemenea, slujirea prin muncă și cea militară sunt așezate în „Rektoratsrede” alături de „Wissensdienst”, slujirea științifică, astfel încât, la sfârșitul cuvântării nu mai știi ce să faci: „să iei „Presocraticii” lui Diels în mână sau să mărșăluiești cu SA-ul”¹⁹. De aceea, această cuvântare nu poate fi judecată nici din punct de vedere pur politic, nici din punct de vedere pur filosofic. Deși Löwith o socotește, în comparație cu alte broșuri și cuvântări ce apăreau la vremea aceea, ca fiind în felul ei, o capodoperă în miniatură („ein kleines Meisterwerk”), atingând cel mai înalt nivel filosofic, luată exclusiv ca alocuțiune politică, ea este la fel de penibilă cum ar fi și dacă am trata-o *exclusiv* ca tratat filosofic. Cântărită filosofic, ea reprezintă o „ambiguitate unică în felul ei” („eine einzige Zweideutigkeit”), fiindcă ea caută să împace categoriile existențial-ontologice ale momentului istoric de care Heidegger vorbea în *Sein und Zeit*, paragraful 74, cu situația politică, respectiv cu ideologia NS²⁰.

Analiza lucidă a lui Löwith (poate cea mai echilibrată dintre toate cele exprimate de-a lungul timpului) cu privire la alocuțiunea rectorala a lui Heidegger și la implicarea politică a acestuia a putut să fie confruntată, câțiva ani după încheierea mandatului de rector al lui Heidegger, cu însăși opinia lui Heidegger. Aflat la Roma încă din anul 1934 cu ajutorul unei burse din partea Fundației Rockefeller, Karl Löwith îl întâlnește și-l audiază pe Heidegger la data de 2 aprilie 1936 la Institutul Italian de Studii Germanice, unde acesta susține o

---

¹⁸ Acest punct vulnerabil al alocuțiunii rectorale, cel al excluderii libertății din Universitate, este exprimat de Martin HEIDEGGER (*op. cit.*, p. 15) după cum urmează: „Die vielbesungene, akademische Freiheit wird aus der deutschen Universität verstoßen, da sie Beliebigkeit der Absichten und Neigungen bedeutet.” („Mult trâmbițata libertate academică este alungată din universitate, întrucât această libertate înseamnă doar samavolnicie a intențiilor și a înclinațiilor.”).

¹⁹ Karl LÖWITH, *op. cit.*, p. 33.

²⁰ *Ibidem*.

conferință devenită celebră intitulată "Hölderlin și esența poeziei". După audierea acesteia, Löwith îi trimite lui Jaspers o carte poștală întrebându-se ce au, în definitiv, de-a face una cu alta poezia și zvästica. În discuțiile purtate la Roma cu Heidegger, filosoful exilat atinge și problema raportului dintre filosofia autorului lui „Sein und Zeit” și opțiunea politică a acestuia: „Am adus în discuție controversa din *Neue Zürcher Zeitung* și i-am spus că nu sunt de acord nici cu atacul politic al lui Barth [teologul Karl Barth, părintele teologiei dialectice – n.n.] și nici cu apărarea lui Staiger, deoarece cred că angajarea lui politică [a lui Heidegger – n.n.] în cadrul național-socialismului este înrădăcinată în esența filosofiei sale. Heidegger fu de acord fără rezerve cu mine și adăugă faptul că conceptul său de „istoricitate” („Geschichtlichkeit”) ar reprezenta temeiul pentru ‚angajamentul’ său politic. El nu mi-a lăsat nici o urmă de îndoială asupra credinței lui în Hitler; doar două lucruri ar fi subestimat însă: forța vitală a bisericilor creștine și obstacolele în calea atașării [ocupării – n.n.] Austriei. Era, ca și înainte, convins de faptul că național-socialismul ar fi fost drumul predestinat pentru Germania; nu ar fi trebui decât să se ‚reziste’ (durchhalten) destul pe el”²¹.

În data de 8 aprilie 1936 Heidegger susținu la Roma o a doua conferință, intitulată "Europa și filosofia germană" (Europa und die deutsche Philosophie) la care însă Löwith n-a mai putut participa. Accesul era interzis evreilor.

§3.3. Karl Jaspers

În *Autobiografia* sa filosofică, Jaspers relatează cum, în mai 1933, adică exact în perioada în care el se pregătea să-și susțină cuvântarea rectorală, Heidegger a fost oaspetele Universității din Heidelberg cu ocazia unei conferințe pe care a susținut-o în calitate de rector al Universității Freiburg în fața studenților și a corpului profesoral. Conferința prezenta programul înnoirii național-socialiste a universităților. Heidegger a fost foarte aplaudat de studenți, dar mai puțin de profesori. Spre deosebire de aceștia, Jaspers nu a fost tocmai

---

²¹ *Ibidem*, p. 57.

entuziasmat. Discuțiile avute ulterior au fost, după părerea lui Jaspers, lipsite de deschidere. Jaspers i-a spus că se așteaptă ca Heidegger să se implice în viața Universității din Heidelberg și în lunga sa tradiție. Din partea lui Heidegger nu a venit nici un răspuns. Apoi, Jaspers amintește de problema evreiască și de nonsensul răutăcios cu privire la înțelepciunea Sionului. Heidegger răspunde: “Există totuși o unitate internațională periculoasă a evreilor”. Jaspers scrie 20 de ani mai târziu, în *Notițele* sale despre Heidegger că aceasta a fost, de fapt, singura afirmație cu adevărat antisemită a lui Heidegger pe care el a auzit-o de la autorul lui „sein und Zeit”. Nu în ultimul rând, Jaspers îl întrebă pe Heidegger cum e posibil ca un om așa de lipsit de educație ca Hitler să guverneze Germania. Heidegger îi răspunse scurt: “Educația nu are nici o importanță. Priviți numai ce mâini minunate are [Hitler – n.n.]”²².

După susținerea și publicarea cuvântării sale rectorale, Martin Heidegger îi trimite un exemplar și lui Karl Jaspers. Acesta îi va mulțumi politicos într-o scrisoare, în care profesorul de la Heidelberg se străduiește, parcă, să mai găsească punți de legătură cu Heidegger cel nazificat. Jaspers se forțează să pară încântat, apreciind aroma de grexitate timpurie a alocuțiunii și referința la Nietzsche. Totuși, datorită conformismului cu spiritul (național-socialist) al timpului pe care îl are alocuțiunea, el îi comunică lui Heidegger senzația de „forțat” și „sunetul surd” pe care îl aduce cu sine textul, făcând un a propos la rătăcirea ideologică a prietenului său de la Freiburg²³.

---

²² Karl JASPERS, *Philosophische Autobiographie*, München 1977, p.101; a se vedea și *idem*, *Notizen zu Martin Heidegger*, herausgegeben von Hans Saner, 3. durchgesehene Auflage, München Zürich 1989, §21, p. 54; § 241, p. 261.

²³ Iată nucleul scrisorii lui Jaspers: “Dragă Heidegger, îți mulțumesc pentru discursul tău rectoral. Mi-a plăcut, ca după lectura din ziar, să o pot cunoaște acum în format autentic. Marele traseu al ei prin grexitatea timpurie m-a mișcat ca un nou și evident adevăr. Veniți la aceasta apoi cu Nietzsche, dar cu diferența că e nevoie să se spere că în timp ce-l interpretați, autentificați ceea ce spuneți. Discursul dumneavoastră are, de aceea, o substanță credibilă. Nu vorbesc de stil și densitate, care – așa cum văd eu- face din această cuvântare singurul document al unei voințe academice prezente, care va rămâne. Încrederea mea în filosofarea dvs., care s-a întărit începând de anul trecut pe marginea discuțiilor noastre de atunci nu va fi deranjată de caracteristicile ei, care sunt conforme timpului, de ceva care mie îmi

Mai târziu, Jaspers va recunoaște că angajamentul ideologic al lui Heidegger l-a luat oarecum prin surprindere, în așa fel încât poziția sa inițială față de „Rektoratsrede” a fost într-o anumită măsură „neclară”: „Eram afectat, mi se părea imposibil, mă gândeam la Heidegger care îmi era bine cunoscut de 12 ani”²⁴. Întreaga sa viață după aceea, Jaspers va căuta să caracterizeze cât mai corect situația ambiguă a filosofului Heidegger și a filosofiei sale în relație cu ideologia NS. El va admite, în apărarea lui Heidegger, că în 1933 mai nimeni nu se aștepta ca evenimentele să se deruleze așa cum s-au derulat²⁵. Cu toate acestea, el observă că Heidegger a participat, în calitate de rector, la o serie de ticăloșii („Rechtswidrigkeiten”) național-socialiste, iar asta fără cea mai mică ezitare sau revoltă a conștiinței sale morale²⁶. De asemenea, coincidența, la un anumit moment-dat, între viziunea sa filosofică și idealurile naziste nu poate decât să dea de gândit (fapt pentru care, Jaspers va și recomanda administrației aliate după 1945 îndepărtarea definitivă a lui Heidegger din învățământul superior). Relațiile lui Heidegger cu cercurile naziste datau chiar dinainte de 1933. Propunerile sale de reformă a învățământului superior mergeau însă mai departe decât viziunea NSDAP-ului. Din acest motiv, aspirația secretă a autorului lui „Sein und Zeit” de a-l „educa pe Führer” („den Führer erziehen”)²⁷ – va și eșua.

§4. Continuarea dezbaterii în anii '80: Pöggeler (1985); Martin (1986), Farías (1987/89), Ott (1988), Wolin (1990/91).

După moartea lui Heidegger (1976), urmată imediat de publicarea în revista „Der Spiegel” a interviului luat de Rudolf Augstein, în anii '60 lui Martin Heidegger cu condiția ca textul să nu fie dat publicității decât abia

---

pare forțat și de propoziții care pare să aibă un sunet surd (înfundat). Într-un cuvânt, sunt bucuroși că cineva poate vorbi așa, că el sapă la adevăratele granițe și origini.”

²⁴ *Idem*, *Notizen zu Martin Heidegger...*, §165, p. 185.

²⁵ *Idem*, §164, p. 184

²⁶ *Ibidem*, p. 185.

²⁷ *Ibidem*, §166, p. 187.

după ce gânditorul va fi încetat din viață și, de asemenea, după republicarea de către Hermann Heidegger a cuvântării rectorale (1983), cu intenția de a demonstra nevinovăția politică a tatălui său, discuția, purtată la nivelul anilor '40-'60 mai mult în cercul apropiaților filosofului (prieteni, foști discipoli etc.) s-a reaprins cu pasiune. Deși a continuat până astăzi, augmentându-se considerabil odată cu trecerea timpului, epicentrul ei poate fi identificat în anii '80 (începând cu 1983) și în prima parte a anilor '90. Ne vom referi în cele ce urmează la cinci dintre cele mai importante luări de poziție în acest sens care au și dat tonul în dezbateră privind cuvântarea rectorală a lui Heidegger.

§4.1. Pe drumul de întoarcere de la Siracuza sau despre conducerea Conducătorului: Otto Pöggeler (1985)

Biograf important al lui Heidegger și autor al monografiei „Drumul gândirii lui Martin Heidegger”(prima ediție: 1963²⁸) autorizate de însuși autorul lui „Sein und Zeit”, Otto Pöggeler s-a implicat și în dezbateră izbucnită după 1983 cu privire la colaborarea lui Heidegger cu regimul național-socialist în general, și la „Rektoratsrede” în special. În acest sens, Otto Pöggeler reeditează în 1983 monografia sus amintită, prevăzând-o de data aceasta cu o postfață consistentă referitoare la angajamentul politic al lui Heidegger în perioada nazistă. În anii care vor urma, Pöggeler se va remarca prin câteva studii de referință pe această temă²⁹.

Dincolo de observația făcută de mai toți comentatorii cuvântării rectorale a lui Heidegger cu privire la caracterul militar al limbajului acesteia, Pöggeler insistă asupra momentului convertirii filosofului german la național-socialism. După el, Heidegger trebuie să fi optat înainte de 1933 pentru Hitler, de exemplu în primăvara lui 1932 cu ocazia alegerilor prezidențiale ale Reichului³⁰. Motivul acestei opțiuni

---

²⁸ Otto PÖGGELE: *Der Denkweg Martin Heideggers*, Stuttgart 1963.

²⁹ *Idem*, *Den Führer führen? Heidegger und kein Ende*, Sammelrezension in *Philosophische Rundschau*, Jh.32, p 26 ș.c.l.; *Idem*, *Heideggers politisches Selbstverständnis*, în IDEM, A. GETHMANN- SIEFERT (Hrsg): *Heidegger und die praktische Philosophie*, Frankfurt am Main 1988, pp. 17-63.

³⁰ *Idem*, *Den Führer führen?*, p.62.

este greu de întrezărit. Totuși, Pöggeler încearcă să ofere o explicație în acest sens. Probabil „Führer’-ul i-a apărut lui [Heidegger- n.n.] ca salvator într-o situație disperată. Nu numai șocul primului Război Mondial și cecitatea vizavi de tradiția democratică îl vor fi condus la această opțiune, ci și maniera nediferențiată în care Heidegger a relaționat știința și filosofia cu metafizica în calitatea ei de problemă și a căutat un nou ‚mit’ în contextul unei crize a convingerilor sale religioase”³¹.

Opțiunea lui Heidegger pentru Hitler și național-socialism nu are așadar de-a face exclusiv cu rațiuni politice, ci este adânc înrădăcinată în gândirea lui Heidegger și în aspirațiile lui. În acest sens, Otto Pöggeler crede că poate fi întrezărită în opțiunea lui Heidegger aspirația regală a filosofilor mai vechi sau mai noi de se constitui în mentori ai conducătorilor politici. La Heidegger am avea astfel de-a face cu același gest ca și în cazul inițiativei lui Platon de a merge la tiranul Dionysos la Siracuza pentru a se constitui în maestrul spiritual al acestuia. De altfel, se pare că un coleg de-al lui Heidegger, îndată după demisia acestuia din funcția de rector al Universității freiburgheze, i s-ar fi adresat autorului lui „Sein und Zeit” cu cuvintele: „Pe drumul de întoarcere de la Siracuza, domnule Heidegger?” („Auf dem Weg zurück von Syrakus, Herr Heidegger?”)³². Nu în ultimul rând, această posibilă aspirație secretă a lui Heidegger se poate întrevădea chiar și din cuvântarea sa rectorală prin care el spera să impună un model de reformă universitară întregului învățământ german.

§4.2. Cuvântarea rectorală a lui Heidegger în contextul celorlalte cuvântări rectorale și festive de la universitățile germane din 1933: Bernd Martin (1986)

Bernd Martin ia în discuție rolul jucat de Heidegger în schimbarea statutului universității germane prin anularea autonomiei sale tradiționale în perioada național-socialismului. El pornește de la ceea ce i s-a reproșat în acest sens lui Heidegger, respectiv faptul că,

---

³¹*Ibidem.*

³² *Ibidem*, p.27.

prin activitatea sa ca rector al Universității Albert-Ludwig din Freiburg, ar fi dat un semnal favorabil adeziunii multora dintre colegii lui profesori la noul stat național-socialist, influențându-i, de asemenea, pe cei indeciși sau rezervați.

În al doilea rând, filosofului german i s-a atribuit deseori un rol aproape exclusiv în elaborarea noii constituții a Universității din Freiburg din 21 august 1933, constituție în care apare pentru prima dată în întregul Reich așa-zisul „principiu al Führer-ului”. Chiar și în istoria standard a preluării puterii politice în Germania de către NSDAP, cuvântarea rectorală a lui Heidegger este prezentată ca marcând o „schimbare de o deosebită importanță”³³. Această perspectivă ar fi confirmată și de unele declarații și referințe cu caracter ale unor contemporani cum ar fi Karl Jaspers, Gerhard Ritter sau Gerd Tellenbach. Cu toate acestea, presupunerile sau percepțiile lor subiective nu pot fi probate în mod obiectiv.

Pe de altă parte, Heidegger se apără în fața unor astfel de acuzații în scrierea sa cu caracter justificator³⁴, arătând că, de fapt, discursul său rectoral n-ar fi avut un prea mare ecou în epocă și că, totodată, ar fi fost greșit înțeles. Mai mult, el va susține că a acționat în vederea salvării unității *universitas litterarum* și a împiedicării degenerării ei într-o simplă școală profesională superioară (Fachhochschule)³⁵. La rândul său, fiul filosofului, Hermann Heidegger, va reaminti în apărarea tatălui său, faptul că cea de-a doua

---

³³ Bernd MARTIN: *Heidegger und die Reform der deutschen Universität 1933*, în: *Martin Heidegger: Ein Philosoph und die Politik*, Freiburg, 1986, p. 49.

³⁴ În: Martin HEIDEGGER: *Die Selbstbehauptung der deutschen Universität. Das Rektorat 1933/34. Tatsachen und Gedanken*, hg. von Hermann Heidegger, Frankfurt am Main 1983., pp. 30 și 34.

³⁵ Bernd MARTIN: *op. cit.*, p. 50: într-o scrisoare adresată lui Elisabeth Blochmann la data de 30 august 1933, Heidegger se plânge că reforma propusă de el se lovește de lipsa personalului necesar: „Apoi rectorul și decanii au putere deplină și o încă și mai mare responsabilitate - dar cel mai important lucru din acest punct de vedere este lipsa oamenilor - fără aceștia noua constituție se va transforma într-un ‚instrument’ fatal. Totul depinde de educarea profesorilor universitari - în calitate de primi educatori, trebuie să fie ei înșiși mai întâi educați, iar pentru acest lucru trebuie găsită o formă sigură și permanentă. Altfel, totul poate să se sufocă din pricina zelului organizatoric.”

ediție a cuvântării rectorale a fost scoasă din librării de către național-socialiști la scurt timp după apariția ei³⁶.

O astfel de situație, arată Bernd Martin, este greu de lămurit, din pricina inexistenței unor date obiective în acest sens. Pentru îndepărtarea acestui neajuns, s-a propus recurgerea la o metodă sociologică, prin care, cu ajutorul unui chestionar solicitat în anii '80 în numele rectorului Universității din Freiburg, să poată fi cercetate arhivele celor 23 de universități propriu-zise și 11 universități tehnice care funcționau în perioada celui de-al treilea Reich și care ar fi putut fi influențate de cuvântarea rectorală a lui Heidegger. În acest sens, rectorii acestor școli superioare au fost solicitați să aprecieze, pe baza arhivelor proprii, rezonanța cuvântării rectorale a lui Heidegger din 27 mai 1933 în ceea ce privește organizarea lor ulterioară în perioada național-socialistă. De asemenea, li s-a mai adresat rugămintea de a specifica dacă rectorii numiți în 1933 la respectivele universități se vor fi referit la Heidegger în cuvântările lor rectorale sau în celelalte discursuri solemne ținute în calitate de rectori în anul de universitar 1933-1934³⁷. Acest demers a fost unul dificil de realizat, deoarece arhivele unor universități s-au pierdut din cauza războiului (Technische Universität Berlin, TU Darmstadt, TU Dresden, Univ. Bonn), în timp ce alte universități (cu precădere cele est-germane) nu au fost prea încântate să coopereze din pricina trecutului fascist³⁸.

Rezultatul chestionarului a fost acela că Rektoratsrede a avut un ecou relativ slab. Au putut fi semnalate doar două referiri explicite la Heidegger, iar acelea critice (Hamburg și Tübingen)³⁹. Anumite afinități tematice care ar putea denota influența lui Heidegger au fost constatate doar în trei cazuri (Jena, Marburg și Münster)⁴⁰. În rest, aproape nici un ecou. Faptul nu este chiar surprinzător, dacă avem în vedere caracterul „filosofic și elevat” al „Rektoratsrede”, care îl îndreptățește pe Karl Löwith să o numească „o capodoperă în

---

³⁶ *Ibidem*, p. 49.

³⁷ *Ibidem*, p. 51.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ *Ibidem*, pp. 52-53.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 52.

miniatură”⁴¹. De asemenea, cuvântarea rectorală a lui Heidegger este oarecum atipică, în ea nefiind amintit nici numele lui Hitler și nici conceptul de național-socialism, în timp ce limbajul ei nu se acoperă în totalitate cu jargonul național-socialist în uz. Dacă, totuși, autorul lui „*Sein und Zeit*” recurge la formule învecinate cu cele NS s-ar datora faptului că, în general, Heidegger, ca mulți alți intelectuali, priviți, de altfel, cu profundă suspiciune de către Hitler, și-ar fi adaptat pur și simplu limbajul la „jargonul mișcării”⁴².

Dacă alocuțiunea rectorală al lui Heidegger va fi fost totuși receptată, aceasta s-a petrecut doar în presa locală - într-o formă prescurtată. Abia publicarea ei la o editură din Breslau și recenzarea de către jurnalul „*Der völkische Beobachter*” a contribuit la popularizarea ei la nivelul întregului Reich⁴³. Aproape resemnat de slabul ecou al inițiativei sale, Heidegger va expune principalele idei ale cuvântării sub titlul ușor schimbat „*Die Selbsterhaltung der deutschen Universität*” („Autoconservarea universității germane”) în ziarul „*Freiburger Zeitung*” din 6 ianuarie 1934. După retragerea lui Heidegger din funcția de rector, unele fragmente din „*Rektoratsrede*” vor continua să fie folosite sporadic în sensul propagandei național-socialiste. Astfel, în anul 1938 triada heideggeriană „*Arbeitsdienst-Wissensdienst-Wehrdienst*” este redată în cea de-a doua ediție a unei documentații despre noua Germanie, alături de texte cu caracter antisemit ca, de exemplu, „Cele douăsprezece principii ale studențimii” (1933) sau de cuvântarea programatică a ministrului educației al Reich-ului, Bernhard Rust, ținută la Heidelberg în 1936⁴⁴. Așadar, în ciuda receptării insuficient de puternice a „*Rektoratsrede*”, Heidegger își rezervase prin intermediul ei un loc în galeria strămoșilor „înnoirilor naziste”. Așa cum se exprimă Jaspers, Heidegger devenise „o piaiță aruncată într-un colț după ce, inițial, fusese întrebuințată”⁴⁵.

---

⁴¹ Karl LÖWITH, *op. cit.*, p. 33.

⁴² Bernd MARTIN: *op. cit.*, p. 52.

⁴³ *Ibidem*, p. 53.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 54.

⁴⁵ *Ibidem*.

Nici la Marburg, locul unde Heidegger a scris „Sein und Zeit”, alocuțiunea sa rectorală nu a avut un ecou mai amplu. În ciuda anilor petrecuți aici, el nu va fi nici măcar amintit în broșura universității cu titlul „Marburg: Die Universität der Gegenwart” (1933) la capitolul privind filosofia și viața spirituală la hotarul dintre vremuri scrisă de fostul său coleg Jaensch de la catedra de psihologie. De altfel, acesta, un simpatizant al național-socialismului, privea mai curând cu suspiciune propunerile de reformă universitară ale lui Heidegger⁴⁶.

Dincolo de slaba receptare a propunerilor de reformă universitară ale lui Heidegger din „Rektorsrede”, Bernd Martin observă cum în această perioadă s-au conturat două tipuri de reformă a învățământului superior în sensul național-socialist al cuvântului⁴⁷. Pe de o parte este vorba despre modelul tipic landului Baden, în care se încadrează într-o mare măsură și cel propus de Martin Heidegger și care exacerbează principiul Führerului. În această versiune se încadrează, de asemenea, și unele universități din Hessen, ca de pildă Giessen sau Darmstadt. Pe de altă parte, în Bavaria s-a conturat un model în cadrul căruia Senatul universității i-a fost pe mai departe conferit dreptul de a-i propune ministrului învățământului unul sau mai multe nume de profesori, spre alegerea în calitate de rectori. Această decizie oarecum colegială nu era prevăzută de modelul din Baden.

În acest sens, la Conferința rectorilor din octombrie 1933, unde rectorul Universității din Halle a fost proclamat drept Führer al tuturor rectorilor, s-a căutat depășirea modelelor unilaterale ale landurilor Baden și Bavaria, impunându-se totuși faptul ca rectorul să fie ales în viitor la propunerea Senatului de către ministerul de stat. Este demn de remarcat faptul că rectorul Universității din Freiburg, Martin Heidegger nu a participat la ședința decisivă din cadrul acestei conferințe, la care s-a decis ca rectorii universităților să fie doar niște „Unterführer”-i în raport cu Führer-ul tuturor universităților germane⁴⁸. Mai târziu, deși tot în spiritul principiului Führerului,

---

⁴⁶ *Ibidem*, p. 55.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 66.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 67.

ministrul prusac pentru știință, artă și educația poporului, Bernhard Rust, cu cele 13 universități ale sale, adică mai mult decât jumătate din toate universitățile germane, va opta pentru același model bavarez, în care Senatul joacă un rol mai important. Landurile Turingia, Württemberg, statul liber Hamburg, ca, de altfel, și celelalte landuri vor urma, la rândul lor, modelul prusac și, implicit, celui bavarez, până când, la 3 august 1935 regulamentul de constituire al tuturor universităților germane a fost simplificat, fiind impusă dependența lor directă de ministerul educației (Reichserziehungsministerium) de la Berlin.

Se observă, așadar, că modelul pe care Heidegger speră să-l impună este departe de a fi acceptat. Pe de o parte, rectorul universității nu mai este acel Führer atotputernic, pe care-l dorea rectorul Universității din Freiburg. El este propus de către Senatul Universității, așa cum prevedea modelul bavarez, și, într-o anumită măsură, dependent de acesta. Pe de altă parte, conferința rectorilor din octombrie 1933, prevăzând funcția de Führer al universităților germane, care acum revenea rectorului Universității din Halle, îl transforma pe rectorul din Freiburg într-un „Unterführer”. În felul acesta, ceea ce se petrece în semestrul de iarnă 1933-1934 la Freiburg sub cârmuirea rectorului Heidegger devine un simplu episod din acest proces complex.⁴⁹ Faptul acesta trebuie, desigur, să-l fi dezamăgit profund pe Heidegger, care va fi sperat în impunerea generală a propriului model. De altfel, Bernd Martin sugerează că motivul pentru care Heidegger nu acceptă invitația (Ruf) de a preda ca Ordinarius la Berlin are de-a face nu atât cu motivele metafizice expuse în „Warum bleiben wir in der Provinz?”, cât cu vanitatea lui de a conduce în calitate de ‚Führer’ universitatea freiburgheză. Heidegger va fi înțeles de o manieră instinctivă că în Berlin s-ar fi aflat departe de idealul său de a reforma viața universitară, la care visase împreună cu Karl Jaspers în discuțiile purtate împreună la Heidelberg și în schimbul lor de scrisori⁵⁰, și că, mai curând, s-ar fi aflat în postura

---

⁴⁹ *Ibidem*, p. 68.

⁵⁰ Hans SANER: *Vorwort* la Karl JASPERS, *Notizen zu Martin Heidegger...*, pp. 7-11.

unui Platon la Siracuza, la curtea tiranului Dionysos⁵¹, umilit, lipsit de libertate personală și, mai ales de puțința de a-și pune în practică proiectul filosofic. De aici și dezamăgirea lui profundă vizavi de eșecul proiectului său și demisia care va surveni curând după aceea.

§4.3. Cuvântarea rectorală a lui Heidegger în contextul celorlalte cuvântări ale sale din perioada 1933-1934: Victor Farías (1987/89)

Publicată mai întâi în franceză („Heidegger et le nazisme”, Editions Verdier, Lagrasse 1987) și abia apoi în traducere germană în 1989, lucrarea „Heidegger și național-socialismul” publicată de Victor Farías, filosof chilian aflat temporar în cercul ucenicilor lui Heidegger și profesor la Berlin, a suscitat numeroase controverse, remarcându-se printr-un virulent discurs demascator al trecutului național-socialist al lui Heidegger. Dincolo de hermeneutica biografică, după mulți, tendențioasă, din prisma căreia Victor Farías tratează problema, autorul chilian aduce, în ceea ce privește cuvântarea și perioada rectorală a lui Heidegger elemente noi. Spre deosebire de un Hugo Ott la care predomină exclusiv tonul demascator cu privire la biografia autorului lui „Sein und Zeit”⁵², Farías abordează problema în contextul celorlalte cuvântări și discursuri mai mult sau mai puțin festive pe care Heidegger le-a susținut în calitate de rector al universității freiburgheze nazificate.

Devenit membru al NSDAP la 1 mai 1933, având carnetul de partid cu numărul 3 125 894 pe care-l va păstra (plătind regulat cotizația aferentă) până în 1945⁵³, Martin Heidegger își ia în serios

---

⁵¹ Bernd MARTIN: *op. cit.*, p. 68.

⁵² Hugo OTT: *Martin Heidegger als Rektor der Universität Freiburg i. Br., 1933-1934. I. Die Übernahme des Rektorats der Universität Freiburg I. Br. Durch Martin Heidegger im April 1933*, In: *Zeitschrift des Breisgauer Geschichtsverins (Schau-ins-Land)*, 102. Jahreshft, (1983), pp.121-136; *Idem, Martin Heidegger als Rektor der Universität Freiburg i. Br., 1933-1934. II. Zeit des Rektorats von Martin Heidegger (23. April 1933 bis 23. April 1934)*, în: *Zeitschrift des Breisgauer Geschichtsverins (Schau-ins-Land)*, 103. Jahreshft, (1984), pp.107-130.

⁵³ Victor FARÍAS: *op. cit.*, p. 137. Iată conținutul cererii depuse de Heidegger în acest sens: „Prin prezenta, depun cererea de primire în NSDAP. Sunt de origine germană, fără amestec rasial evreiesc sau de culoare, nu fac și nu voi face parte în calitate de

activitatea de rector al Universității din Freiburg. În această calitate, el va ține o serie de cuvântări atât în fața studenților freiburghezi, cât și a muncitorilor din Baden și a studenților altor universități germane, va colabora activ cu o serie de organe de presă studențești de orientare național-socialistă pentru care scrie articole cu caracter ideologic și va iniția un cuprinzător program de acțiune politică în vederea organizării de lagăre muncitorești și științifice conduse de el însuși⁵⁴. Cuvântarea rectorală nu reprezintă așadar decât o piesă dintr-un adevărat puzzle care constituie activitatea rectorală a lui Heidegger ca membru NSDAP – activitate mult mai complexă decât pare la prima vedere.

În acest sens, „Breisgauer Zeitung” (anul 85, nr. 117) din 18 mai 1933 redă fragmente dintr-o cuvântare pe care rectorul Heidegger o susține în fața studenților și docenților friburghezi cu ocazia discursului lui Hitler marcând ieșirea Germaniei din Societatea Națiunilor. Amalgamând propriul său jargon (al „autenticității”, după cum l-a numit Theodor W. Adorno) din „Sein und Zeit” cu cel ideologic național-socialist, el vorbește despre „hotărârea” – „Entschlossenheit” (concept fundamental al gândirii sale) poporului german (desemnat prin colectivul „wir” – „noi”) care presupune două premise: 1. o stare de alarmă extremă („Bereitschaft bis zum äußersten”); 2. tovarășia până la capăt („Kameradschaft bis zum letzten”)⁵⁵.

Ediția de seară a jurnalului „Freiburger Zeitung” (anul 150, nr. 170) din 26 iunie 1933 redă, la rândul său, pasaje din cuvântarea rectorului Heidegger cu ocazia sărbătorii solstițiului de vară (Sonnenwendfeier) organizată de studențimea freiburgheză. Tonul cuvântării este unul angajat, cu nuanțe militare, în nota cuvântării rectorale: „Solstițiul de vară 1933! – Zilele trec, devenind din nou mai scurte. Curajul nostru crește însă, gata să pătrundă întunericul viitor. Nu ne este permis niciodată să devenim orbi în luptă („Kampf”).

---

membru NSDAP din nicio organizație secretă, nici din vreo societate sau asociație interzisă: făgăduiesc ascultare necondiționată Führer-ului și să sprijin partidul cu toate puterile mele în calitate de acolit fidel al Führer-ului.” [trad. n.]

⁵⁴ *Ibidem*, p. 174.

⁵⁵ *Ibidem*, citat după G. SCHNEEBERGER: *Nachlese zu Heidegger*, Bern 1962, p. 42 ș.cl.

Flacăra, vestește-ne, luminează-ne, arată-ne drumul *de la care nu mai există întoarcere!* Aprindeți flăcările, ardeți inimile!”⁵⁶.

Același patos este întâlnit și în articolul „Studentii germani” („Deutsche Studenten”) pe care Heidegger îl scrie pentru „Freiburger Studentenzeitung” (semestrul VIII [XV], nr. 1) din 3 noiembrie 1933. Anunțând că „revoluția național-socialistă aduce cu sine transformarea totală a Dasein-ului nostru german” („die völlige Umwälzung unseres deutschen Daseins”), rectorul Heidegger îi îndeamnă pe junii învățăcei să fie „tari și autentici” („hart und echt”) în angajamentul lor luptător („kämpferischer Einsatz”) și încheie în delir: „Nu principiile doctrinare și ‚ideile’ să fie regulile ființei voastre (die Regel Eures Seins). Führer-ul însuși și numai el este realitatea germană prezentă și viitoare și legea ei. Învățați să știți întotdeauna mai adânc: de acum înainte, fiecare lucru necesită hotărâre și fiecare faptă răspundere. Heil Hitler! Martin Heidegger, rector”⁵⁷.

În perfect spirit național-socialist, Martin Heidegger s-a preocupat în mod real și activ de transformarea vieții studentești prin relaționarea concretă a acesteia cu lumea muncitorească (unul din scopurile programatice ale SA în timpul lui Erich Röhm). În cuvântarea „Studentul german ca muncitor” pe care autorul lui „Sein und Zeit” o ține la 25 noiembrie 1933 cu ocazia înmatriculării festive la Universitatea Freiburg⁵⁸, el accentuează faptul că slujirea tipic studentească este, înainte de toate, slujirea prin muncă („Arbeitsdienst”). Sensul autentic al slujirii prin cunoaștere („Wissensdienst”) ar consta în acest sens tocmai la participarea la frontul muncitoresc („Arbeitsfront”). Heidegger reia aici tema slujirii („Dienst”) din „Rektoratsrede”, în care slujirea se înfățișa sub forma triadei Wissensdienst-Arbeitsdienst-Wehrdienst (slujire științifică, muncitorească, militară)⁵⁹. Spre deosebire de cuvântarea sa rectorală,

---

⁵⁶ *Ibidem*, p. 175, citat după SCHNEEBERGER: *op. cit.*, p. 71 [trad. n.].

⁵⁷ *Ibidem*, p. 176, citat după SCHNEEBERGER, p. 135 ș.c. [trad. n.].

⁵⁸ *Ibidem*, pp. 180-181, redată de jurnalul „Der Alemanne. Kampfblatt der Nationalsozialisten Oberbadens”, Folge 327, din 25 noiembrie 1933, ediția de dimineață; citat după SCHNEEBERGER, p. 154.

⁵⁹ Martin HEIDEGGER, *Die Selbstbehauptung der deutschen Universität...* (1934²), p. 15 ș.c.

Heidegger plasează aici slujirea prin știință în dependență totală de „Arbeitsdienst” și, implicit, de „Wehrdienst”. Aceași tendință este de remarcat și în articolul „Chemarea la slujirea prin muncă” pe care rectorul Universității din Freiburg im Breisgau îl dă spre publicare periodicului studențesc „Freiburger Studentenzeitung” din 23 ianuarie 1934 (semestrul VIII, nr. 5).

De altfel, Martin Heidegger se angajează, în calitate de rector, la așa-zisul „Plan Freiburg” de combatere a șomajului în landul Baden. În acest sens, Universitatea din Freiburg va organiza în ianuarie 1934 o serie de întruniri cu muncitorii și studenții ca „muncitori ai frunții” („Arbeiter der Stirn”) la care vor susține alocuțiuni profesori universitari membri NSDAP și studenți membri SA. În ediția sa din 17 ianuarie 1934, jurnalul „Freiburger Zeitung” titra: „[Universitatea din Freiburg ca] academie populară. Sub patronajul rectorului *Heidegger* s-a ajuns la o înțelegere importantă între *Universitatea din Freiburg*, *Studențimea freiburgheză* și *Oficiul forțelor de muncă Freiburg*. Universitatea, împreună cu studențimea, preia începând chiar cu acest semestru de iarnă *școlarizarea politică* a unei mari părți a șomerilor din Freiburg. Cursurile vor fi ținute de către forțe proaspete național-socialiste din cadrul studențimii și al universității. Această înțelegere este un mare succes în lupta pentru universitatea național-socialistă. Ducerea la capăt a inițiativei a fost preluată de către Dr. *Haubold*, Freiburg”⁶⁰. Bineînțeles, cuvântarea de deschidere în cadrul acestei inițiative de școlarizare ideologică o va ține rectorul Heidegger. În fața a șase sute de muncitori, filosoful german vorbește de datoria („Pflicht”) de a înțelege crearea de locuri de muncă în sensul impus de către „Führer-ul noului nostru stat”. Prin reîncadrarea în câmpul forței de muncă, șomerii germani vor redeveni „daseinssfähig”, capabili de Dasein⁶¹.

Demn de remarcat în acest sens este faptul că termeni filosofici definatorii pentru Heidegger ca, de pildă, „Dasein”, încep acum să

---

⁶⁰ Victor FARIAS, *op. cit.*, p. 184, citat după SCHNEEBERGER, p. 178 [trad.n].

⁶¹ *Ibidem*, p. 185, citat după SCHNEEBERGER, p. 199 din: Martin HEIDEGGER, „Nationalsozialistische Wissensschulung”, în: „Der Alemanne. Kampfblatt der Nationalsozialisten Oberbadens”, Folge 33, din 1. februarie 1934, ediția de seară, p. 9.

capete o nuanță ideologică național-socialistă. Dacă în cuvântarea sa către șomerii din Baden Dasein-ul era prezentat ca având de a face cu muncitorul german național-socialist, în cursul său din perioada rectorală (1933) despre „Problema fundamentală a filosofiei” („Die Grundfrage der Philosophie”), Martin Heidegger tinde să acopere aria semantică a acestui concept cu aceea a conceptului de „popor german”⁶² pe care-l investește cu o misiune profetic-salvatoare la care filosoful tânjea încă din 1929, în cursul său despre „Conceptele fundamentale ale metafizicii” („Die Grundbegriffe der Metaphysik”)⁶³.

În afară de cuvântările cu iz ideologic către studențimea și muncitorimea germană, al căror ton ajunge să impregneze și cursurile heideggeriene, Victor Fariás se apleacă și asupra conferințelor pe tema reformării universității germane pe care Heidegger le susține în calitate de profesor și rector invitat la universitățile din Heidelberg, Kiel și Tübingen. La invitația studenților național-socialiști de la Heidelberg, Martin Heidegger va susține la 30 iulie 1933 o conferință despre „Universitatea în Noul Reich”. Conferința se încadra într-o serie de manifestări așa zis științifice, care aveau drept scop nazificarea Universității din Heidelberg. În acest sens, cu câteva zile înainte, Dr. Walter Gross, șeful oficiului raselor al NSDAP conferențiasse pe tema „Medicul și poporul”, iar câteva zile mai târziu Carl Schmitt, cel mai însemnat jurist al celui de-al treilea Reich, va vorbi despre „Noul drept statal”. Îmbrăcat în port popular sud german, cu pantaloni scurți și cămașă deschisă, în fața unei asistențe primenită fie în uniforme NS, fie cât se poate de oficial în costume de gală⁶⁴, Heidegger va ataca în cuvântarea sa starea de lucruri care domnea în mod tradițional la universitățile germane. Și în acest discurs Heidegger va recurge la metaforele militare atât de dragi lui. În acest sens, el va chema la o „luptă acută în spirit național-socialist, care n-are voie să se sufoce cu reprezentări umanizatoare și creștine”⁶⁵ Tonul nu va mai fi așa de virulent însă la

---

⁶² *Ibidem*, p. 190.

⁶³ *Ibidem*, p. 175.

⁶⁴ *Ibidem*, p. 201.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 200.

Universitatea din Kiel, iar asta, datorită faptului că Universitatea de aici fusese între timp nazificată. În decursul anului 1934 Heidegger își va continua „apostolatul” național-socialist, propovăduind reformarea prin nazificare a universității germane în cadrul unei conferințe ținute la 30 noiembrie la Universitatea din Tübingen. Și aici întâlnim același limbaj cu nuanțe militare făcând trimitere la luptă (Kampf) ca și în Rektoratsrede. Iată cum prezintă ziarul „Neues Tübinger Tagblatt”, nr.282 din 30 noiembrie 1933 conferința lui Heidegger: „Numele Heidegger este un semnal. Există doar puțini profesori universitari care s-au ocupat de național-socialism și s-au angajat atât de total și de radical în favoarea lui. (...) Odinioară, numele Heidegger însemna ceva doar în cadrul literaturii filosofice de specialitate. (...) Astăzi el se află în centrul de interes al vieții academice. Scrierea sa „Afirmarea de sine a universității germane” [cuvântarea rectorală a lui Heidegger – n.n.] s-a epuizat o bună perioadă de timp. Nimeni dintre noi nu ajunge însă la o înțelegere substanțială cu privire la ființa și la voința național-socialismului. Heidegger reprezintă îndrumătorul nostru în această înțelegere (...). El a preluat personal conducerea comunității studențești din Freiburg și tinde să o transforme pe aceasta într-un adevărat ordin soldățesc al celor știutori.(...) Astăzi ne vizitează un luptător de pe frontul cel mai avansat care, ca bărbat, este chemat să ne schițeze felul și scopul campaniei pentru realitatea germană viitoare și, ca om de știință, felul și scopul angajamentului pentru știința germană care va să vină”⁶⁶.

§4.4. Mitologizare conceptuală, stilizare biografică și mistificare a trecutului. Arheologia ironică a cuvântării rectorale a lui Heidegger: Hugo Ott (1988)

Spre deosebire de Bernd Martin (1986), care tratează cuvântarea rectorală a lui Heidegger în contextul cuvântărilor rectorale și festive susținute de conducătorii celorlalte universități din Germania în anul universitar 1933-1934, și de Victor Farías (1987/1989), care o abordează în contextul celorlalte cuvântări și

---

⁶⁶ *Ibidem*, pp. 202-203.

discursuri susținute de Heidegger cu diferite prilejuri în perioada cât a fost rector la Universitatea din Freiburg im Breisgau, Hugo Ott (1988) își focalizează interesul asupra elementelor anecdotic-biografice legate de „Rektoratsrede” și de perioada rectorală a autorului lui „Sein und Zeit”. Preocupările lui în acest sens își află un început în anul 1983⁶⁷, îndată după republicarea de către fiul lui Heidegger, Hermann, a „Rektoratsrede”.

În acest sens, Ott reține amănuntul că Heidegger, cu doar două zile înainte de alegerile decisive de la 5 martie 1933, îi dăruiește vechiului său prieten, profesorul de istoria artei Hanz Jantzen, cartea lui Martin Harry Sommerfeldt, „Hermann Göring. Ein Lebensbild” (ediția a treia, Berlin 1933) cu dedicația „Dragii noastre familii Jantzen, în amintirea zilei de 3 martie 1933 la Frankfurt a/ Main. Martin Heidegger”⁶⁸. Göring, viitorul ministru nazist, era foarte elogiat în presa național-socialistă pentru meritele sale ostășești din primul război mondial și, mai ales, pentru atașamentul său față de Hitler. În spirit ironic-zeflemitor, Hugo Ott vede în cartea lui Sommerfeldt o sursă de inspirație a lui Heidegger în elaborarea cuvântării sale rectorale. Pentru Heidegger, susține el, Göring ar fi reprezentat modelul noului om german⁶⁹.

Altminteri, Heidegger se va fi delectat și cu cartea lui Hitler, „Mein Kampf”, după cum el însuși recunoaște în fața noii

---

⁶⁷ Hugo OTT: *Martin Heidegger als Rektor der Universität Freiburg i. Br., 1933-1934. I. Die Übernahme des Rektorats der Universität Freiburg I. Br. Durch Martin Heidegger im April 1933...* (1983), pp.121-136; *Idem, Martin Heidegger als Rektor der Universität Freiburg i. Br., 1933-1934. II. Zeit des Rektorats von Martin Heidegger (23. April 1933 bis 23. April 1934)...* (1984), pp.107-130; *Idem, Martin Heidegger als Rektor der Universität Freiburg i. Br. 1933/34*, în: *Zeitschrift für die Geschichte des Oberrheins*, Nr.132 (1984), pp.343-358; *Idem, Der Philosoph im politischen Zwielicht. Martin Heidegger und der Nationalsozialismus*, în: *Neue Zürcher Zeitung*, 3./4. November 1984; *Idem, Martin Heidegger und die Universität Freiburg nach 1945. Ein Beispiel für die Auseinandersetzungen mit der politischen Vergangenheit*, *Historisches Jahrbuch*, Nr. 105 (1985), pp.95-128; *Idem, Martin Heidegger und der Nationalsozialismus*, in: Gethmann-Siefert/ Pöggeler 1988, pp.64 ș.c.

⁶⁸ *Idem, Martin Heidegger: unterwegs zu seiner Biographie*, Frankfurt am Main – New York 1988, p. 147.

⁶⁹ *Ibidem*.

administrații aliate de după 1945, desigur, minimalizând influența acesteia prin precizarea că nu ar fi lecturat-o decât parțial “din silă vizavi de conținutul său” (“aus Widerstreben gegen seinen Inhalt”)⁷⁰. Conceptele militare (“luptă” - “Kampf”, “luptător” - „kämpferisch”, “pericol” - “Gefahr”, “putere fizică” - “Kraft”, “angajare până la capăt” - “Einsatz bis ins Letzte”, “cucerire” - “Eroberung”, “Waffengang” - “calea armelor”, “Sieg” - “victorie”, “Heil” - “Mântuire” etc.)⁷¹ în jurul cărora se articulează cuvântarea rectorală din 27 mai 1933 nu sunt, după cum arată Hugo Ott, nicidecum străine cărții lui Hitler.

De altfel, în cercurile universitare din Freiburg se glumea mult în legătură cu poza militară și soldățească a lui Heidegger, cunoscându-se bine faptul că el, teolog fiind, nu făcuse nici măcar armata. Acesta, o figură nonmilitară și lipsită de eroism, era însă un mare admirator al lui Ernst Jünger, purtătorul distincției militare “Pour- le -merit”⁷². În acest context, autorul lui “Sein und Zeit”, se va vedea nevoit să-și stilizeze biografia în “Deutsches Führerlexikon” (1934-1935), prezentându-se pe sine ca voluntar în primul război mondial, deși din motive de sănătate fusese imediat lăsat la vatră. În definitiv, singura lui „performanță” militară va fi fost aceea de a fi servit ca meteorolog de serviciu la Verdun, postură în care a fost scutit de orice pericol real⁷³. În schimb, printre profesorii de la Freiburg, între care și adversarul lui Heidegger, economistul Walter Eucken, existau unii care fuseseră pe front, erau acum decorați și cunoșteau bine trecutul militar inexistent al lui Heidegger⁷⁴.

Ott reia observația elevului lui Heidegger, filosoful religiilor Max Müller, conform căruia tocmai profilul lipsit de eroism și de experiență militară al lui Heidegger l-ar făcut pe acesta să mitologizeze ideea de „front”⁷⁵ care însemna pentru el „locul extrem

---

⁷⁰ *Ibidem.*, p. 161.

⁷¹ *Ibidem* , p. 154.

⁷² *Ibidem* , p.150

⁷³ *Ibidem*, p. 151.

⁷⁴ *Ibidem* , p. 150.

⁷⁵ *Ibidem*, p. 150-151.

al pericolului”⁷⁶. Astfel, Heidegger, în total acord cu spiritul cuvântării rectorale din 1933 îi scrie unui fost elev de-al său, Karl Ulmer, aflat pe frontul de Est, zece ani mai târziu, după catastrofa de la Stalingrad, că “singurul Dasein demn de un german este astăzi pe front”⁷⁷.

Mitologizarea ideilor de “front” și de “luptă” ca, de altfel, și stilizarea militară a propriului său trecut nu sunt doar niște episoade accidentale în biografia lui Heidegger. Martin Ott insistă asupra manierei mistificatoare a lui Heidegger de a se legitima în fața administrației aliate de după 1945. Astfel, el va căuta să acrediteze ideea că faptul de a fi devenit rector al Universității din Freiburg s-ar fi datorat alegerii sale unanime ca soluție salvatoare într-un moment în care nimeni nu ar fi fost dispus să se “sacrifice” pe sine: “În aprilie în plenum universității, am fost ales rector cu unanimitate de voturi. Predecesorul meu în serviciu, von Möllendorf a fost nevoit să demisioneze la ordinul ministerului, după o scurtă activitate. Von Möllendorf însuși, cu care am avut deseori discuții despre probleme privind succesiunea, și-a dorit ca eu să preiau rectoratul. În același fel, rectorul de dinainte, Sauer, a căutat să mă convingă de faptul că, în interesul universității, e necesar să preiau rectoratul. În dimineața din ziua alegerii ezitam încă și voiam să-mi retrag candidatura. Nu am avut nici o relație cu reprezentanții guvernului sau ai partidului, nu eram nici membru al partidului și nu am activat în nici un fel politic. Astfel, nu eram sigur dacă locul meu cu privire la ceea ce mie mi se părea a fi o necesitate și o sarcină era acolo unde se concentra puterea politică. La fel de neclar era pentru mine și dacă universitatea ar fi dispusă să purceadă. La aflarea și formarea mai originară a esenței sale, sarcină pe care eu am prezentat-o deja public în cuvântarea mea inaugurală din vara lui 1929”⁷⁸.

Se pare însă că lucrurile au stat cu totul altfel decât pretinde Heidegger. Analizând detaliile întregului fenomen, Ott ajunge la concluzia că autorul lui “Sein und Zeit” cocheta de ceva vreme cu mișcarea național-socialistă și că el a ajuns rector al Universității din

---

⁷⁶ *Ibidem*, p. 154.

⁷⁷ *Ibidem*.

⁷⁸ *Ibidem*, p. 138-139.

Freiburg în urma unor adevărate mișcări de culise. Interesant este însă faptul că, la fel cum Heidegger în 1933 se vrea mai militar și mai nazist decât era, la fel, după 1945, el pozează într-un democrat impus împotriva voii sale la conducerea universității în vremuri național-socialiste. Chiar și unii dintre cunoscuții săi vor încerca după capitularea Germaniei să-i contureze un astfel de portret în dauna soției sale, prezentate ca o nazistă convinsă. Astfel, atunci când profesorul de botanică, Friedrich Oehlkers, membru în comisia de purificare (Bereinigungskommission) impusă de către aliați va căuta să-l reabiliteze pe Heidegger după 1945 apelând la o recomandare ("Gutachten") din partea lui Karl Jaspers, îl va descrie pe Heidegger ca pe un filosof mai degrabă naiv din punct de vedere politic care n-a prea știut ceea ce el făcea atunci când el a colaborat cu NSDAP-ul, într-un cuvânt, ca pe un om inofensiv intrat în necunoștință de cauză în încurcături politice⁷⁹. Așa cum am văzut deja, dacă astfel de mistificări au fost convingătoare pentru unii dintre contemporani, pentru cei care l-au cunoscut îndeaproape, ca, de pildă, Karl Jaspers sau Karl Löwith, ele nu au nici o acoperire.

De altfel, vocația mistificatoare a lui Heidegger nu s-ar fi manifestat doar în sensul cosmetizării trecutului – fie în sens național-socialist, fie în cel democratic – ci și în ceea ce privește răstălmăcirea clasicilor filosofiei în favoarea politicii naziste. Astfel, Hugo Ott aduce în discuție, ca și mulți alți exegeți ai Rektoratsrede traducerea intenționat falsă unui citat din Platon în însăși cuvântarea rectorală din 27 mai 1933. Este vorba despre traducerea lui "tà ... megála pánta epíspchalê" prin cuvintele "Alles Große steht im Sturm" („Tot ceea ce este măreț constă în iureș”). Ori, sensul autentic al textului este „Alles Große ist hinfällig" („Tot ceea ce este măreț este efemer/fragil")⁸⁰. Este vorba așadar de o răstălmăcire militaristă a textului platonice, în duh național-socialist. Dacă vremurile ar fi fost altele, cine știe, poate că și traducerea lui Heidegger ar fi sunat altfel.

---

⁷⁹ *Ibidem*, p. 135.

⁸⁰ *Ibidem*, p. 161.

§4.5. „Rektoratsrede“ ca dezvoltare a criticii existențialiste a modernității din „Sein und Zeit”. Richard Wolin (1990/91)

După Richard Wolin, preluarea funcției de rector al Universității din Freiburg de către Martin Heidegger nu a fost nicidecum un eveniment nevinovat. Heidegger își crease un renume în lumea intelectualității germane, fapt care a făcut ca și „convertirea” lui la național-socialism să se constituie într-o formă de propagandă nazistă⁸¹.

În acest sens, cuvântarea rectorală din 1933 a marcat pentru Heidegger trecerea de la limbajul criticii culturale conservator-revoluționare la vocabularul jargonului național socialist. Cu toate că în cuprinsul „Rektoratsrede” nu apar direct nici tema și nici conceptul de „rasă”, aproape toate celelalte cuvinte-cheie ale ei trimit la o arie semantică nazistă: „popor”, „poporul german”, „comunitatea poporului” (Volksgemeinschaft), „conduși” (Geführte) și „conducător” (Führer), „soartă” (Schicksal, Geschick), „misiune” (Auftrag), „nevoie” (Not), tărie (Härte), „puteri htonice și sângeroase” (erd- und bluthafte Kräfte) etc. Deseori revin concepte ca „voință” (Wille), „voință esențială” (wesentliches Willen), „decizie” (Entschlossenheit), „putere” (Kraft). Așa cum pe bună dreptate menționează Wolin, dacă aceste concepte ar fi apărut într-un cu totul alt context istoric și cultural, probabil că ele nu ar fi stârnit nici pe departe atâtea controverse.⁸²

Ceea ce frapează la acest limbaj este amestecul inovator realizat între categoriile tipice ale existențialismului și retorica național-socialistă. Pe de o parte, tocmai acest lucru împiedică „Rektoratsrede” să se transforme într-un crez pur nazist. „Pe de altă parte, împletirea în egală măsură a motivelor filosofice cu cele politice dau impresia că acele categorii filosofice din „Sein und Zeit” și-au găsit expresia istorică desăvârșită în statul totalitar al lui Hitler”⁸³.

---

⁸¹ Richard WOLIN: *Seinspolitik: Das politische Denken Martins Heideggers*, dt. Üb., Wien 1991, p. 117.

⁸² *Ibidem*, pag.118.

⁸³ *Ibidem*.

Wolin observă în acest sens că în cuvântarea rectorală a lui Heidegger întâlnim caracteristicile obișnuite ale criticii existențialist-vitaliste a modernității – sterilitatea științei academice tradiționale, ruperea „culturii” de „viață”, „părăsirea” omului actual de către Dumnezeu. Urmând oarecum lui Spengler, Heidegger sugerează o situație aproape apocaliptică, în care „forța spirituală a Occidentului slăbește și trosnește din toate încheieturile” și căreia îi opune o inconștientă mărturisire de credință a unui narcisism colectiv⁸⁴, mărturisirea unei „voințe către o misiune istoric spirituală a poporului german” („Vrem ca poporul nostru să-și împlinească misiunea istorică. Ne vrem pe noi înșine”⁸⁵ declamă Heidegger la sfârșitul cuvântării). Această „misiune istorică” ar consta concret în „puterea începutului Dasein-ului nostru spiritual istoric”. Ori, acest început „este încă. Nu se află în spatele nostru ca ceva ce a fost demult, ci se află înaintea noastră.... Începutul a pătruns în viitorul nostru, stă acolo ca fapt de a dispune din depărtare de noi, de a-și depăși din nou măreția.”⁸⁶ Wolin accentuează pe bună dreptate faptul că textul sus citat ar trebui înțeles din perspectiva schemei categoriale din „Sein und Zeit” și că începutul care stă „înaintea noastră” trimite, în fond, la reluarea unui „moment istoric esențial”, respectiv la renașterea polisului grecesc în variantă germană. Pornind de la preferința lui Heidegger pentru presocratici și de la afirmația lui H.W.Petzet⁸⁷ cum că autorul lui „Sein und Zeit” ar fi împărtășit punctul de vedere al lui Jakob Burckhardt conform căruia democrația ar fi fost motivul decăderii polisului grec, Wolin crede că va fi aflat în acest punct sursa filosofică a opțiunii politice a lui Heidegger. În acest sens, Wolin face referire la critica heideggeriană (pornind de la Nietzsche) a

---

⁸⁴ Dolf STERNBERGER, *Die grossen Worte des Rektors Heidegger: Eine philosophische Untersuchung*, in: Frankfurter Allgemeine Zeitung, din 2 mai 1984, p. 25, citat de Richard WOLIN: *op. cit.*, p. 119.

⁸⁵ Martin HEIDEGGER, *Die Selbstbehauptung der deutschen Universität – Das Rektorat 1933-1934*, pp. 10; 19, la: Richard WOLIN: *op. cit.*, p. 119.

⁸⁶ *Ibidem*, p. 12 ș.cl., la: Richard WOLIN: *op. cit.*, p. 119.

⁸⁷ Heinrich PETZET, *Auf einen Stern zugehen*, p. 232, la: Richard WOLIN: *op. cit.*, p. 120.

„democrației moderne” ca „formă de decădere a statului” din „Was heisst Denken?”⁸⁸.

În ciuda caracterului sofistic al acestei aserțiuni, datorat faptului că, pornind de la sfera de interes metafizic a lui Heidegger (presocraticii), Wolin trage concluzii cu privire la orientarea politică a filosofului german, este de reținut, totuși, observația că tonul antidemocratic din „Rektorsrede” se acordă, într-o mare măsură, cu critica impersonalului „se” (das Man) și a „cotidianității” (die Alltäglichkeit) din *Sein und Zeit*. Cu toate acestea, nu trebuie trecut cu vederea faptul că în „Sein und Zeit” impersonalul „se” („das Man”) nu are de a face cu o critică propriu-zisă a modernității. Dimpotrivă, Heidegger se ferește să-i confere acestuia o dimensiune negativă. Ca formă de deschidere (descidere ca închidere) al „căderii” („Verfallen”), impersonalul „se” este un existențial care are rostul de a face posibilă regăsirea de sine a Dasein-ului⁸⁹. În această manieră, Richard Wolin, deși vine cu sugestii importante în privința relației dintre „Sein und Zeit” și „Rektorsrede”, nu reușește, totuși, să arate cum se realizează trecerea de la un text la celălalt, drumul indicat de el fiind, de departe, unul radical prescurtat care, dacă nu falsifică mesajul cuvântării rectorale a lui Heidegger, o face din plin cu cel al lui „Sein und Zeit”.

§5. Heidegger – un militant al național-socialismului? Concluzii

a. Motivul principal al aderenței la național-socialism a lui Martin Heidegger între 1933-1945 și mobilul lăuntric al cuvântării rectorale a autorului lui „Sein und Zeit” a fost, cel mai probabil, aspirația lui filosofică, întâlnită în istorie și la Platon, de a-l educa și a-l conduce pe Conducător. „Den Führer erziehen” (Karl Jaspers) și „den Führer führen” (Otto Pöggeler,) reprezintă expresiile cele mai adecvate ale acestei aspirații tainice a lui Heidegger.

---

⁸⁸ Martin HEIDEGGER, *Was heißt Denken?*, Tübingen 1954, p. 65, la: Richard WOLIN: *op. cit.*, p. 120.

⁸⁹ *Idem*, *Ființă și timp*, trad. de Gabriel Liiceanu și Cătălin Cioabă, București 2003, pp. 158-179.

b. Ceea ce l-ar putea incrimina pe Heidegger din punct de vedere filosofic (dincolo de faptul concret de a fi colaborat cu puterea nazistă în calitate de membru NSDAP și de rector al Univ. Freiburg), ar fi, înainte de toate, predilecția discursului heideggerian pentru anumite concepte tipice jargonului național-socialist, ca de pildă, cel de „Führer”, „conducător”. La începutul perioadei naziste, Heidegger este pur și simplu fascinat de „Führerschaft” și caută să ridice acest clișeu ideologic la puterea unui principiu filosofic.

Cu toate acestea, se impune remarcată absența totală a celorlalte elemente ale jargonului național-socialist din discursul și din gândirea heideggeriană. Un exemplu în acest sens îl constituie conceptul de rasă sau tentația unei argumentări antisemite. Desigur, așa cum am văzut deja, unii autori au fost tentați să vadă această idee implicată deja în conceptul de „Führerschaft”, așa de drag lui Heidegger în 1933.

c. Dacă se poate vorbi despre național-socialismul lui Heidegger, atunci acest național-socialism este unul cu totul particular, specific doar lui Heidegger. Așa se face că ministrul NS al învățământului îi reproșează rectorului de la Freiburg aderența sa la un „Privatnationalsozialismus”, la un național-socialism privat, heideggerian, al cărui singur adept va fi fost Heidegger însuși. Ceea ce înțelege Heidegger prin „Nationalsozialismus” în cuvântarea sa rectorală nu se suprapune în totalitate cu ideologia NS de partid. Mai curând e vorba de ceea ce crede Heidegger, sau ceea ce îi place lui să creadă că este național-socialismul.

d. Dincolo de faptul că, în sine, conceptul de „național-socialism” de la Heidegger nu se suprapune cu cel al lui Hitler, dar ele aparțin unor registre diferite. În cazul NSDAP-ului este vorba de o ideologie care nu iese din tiparele sloganelor de partid. Cu „Rektoratsrede” a lui Heidegger ne aflăm, în ciuda inconsecvențelor sale de argumentare, în fața unui text eminent filosofic. Așa cum spunea Karl Löwith cuvântarea rectorală a lui Heidegger este, în felul ei, o capodoperă în miniatură. Însuși Karl Jaspers, un critic înverșunat al lui Heidegger după război, descoperea în scrisoarea sa către Heidegger din 23. 08. 1933 o „glaubwürdige Substanz”, o „substanță

credibilă” în *Rektoratsrede* plasând-o, în ciuda caracterului său prea „zeitgemäß”, prea „oportun” în continuitate directă cu gândirea filosofică a lui Nietzsche.

e. Suspiciunea lui Heidegger din *Rektoratsrede* vizavi de democrație a fost înțeleasă după război aproape invariabil în orizontul lui *political correctness* și, prin urmare, trecută pe lista capetelor de acuzare. Fără a recurge la o pledoarie de tipul *advocatus diaboli*, trebuie totuși făcută o distincție fundamentală cu privire la maniera în care utilizează Heidegger conceptul de „democrație”. Heidegger nu-l utilizează pe acesta nicidecum în sens politic. De altminteri, el a fost un om eminent apolitic, căruia, ca gânditor, i-a lipsit interesul pentru dezvoltarea unei etici sau a unei filosofii politice propriu-zise. Ceea ce respinge Heidegger atunci când se referă la democrație reprezintă sistemul universitar concret de alegere și de numire a profesorilor în Germania, mai precis, acea *politică a culiselor* care deseori nu permitea valorilor să accedă la pozițiile pe care le meritau.

Cu toate acestea, Heidegger trece cu vederea în mod voit faptul că el însuși va fi fost ales rector al Universității din Freiburg printr-un abil joc de culise. Retușând după 1945 a acest moment al biografiei sale, el va afirma că în această funcție ar fi fost ales, surprinzător, în mod „spontan” (deci, mai mult decât democratic!) și în unanimitate. Totuși, știm astăzi că alegerea sa a fost rezultatul dorinței cercurilor național-socialiste de a-l îndepărta pe rectorul în funcție al Universității din Freiburg, Wilhelm von Möllendorf, de orientare democratică și că alegerea sa „în unanimitate” nu s-a produs decât după îndepărtarea din universitate a celor treisprezece profesori evrei care ar fi putut vota contra.

f. Eșecul perioadei rectorale a lui Martin Heidegger, care își înaintează demisia din funcție la 27 aprilie 1934, adică un an mai târziu după ce fusese numit ca rector, are de a face în primul rând cu certurile iscate în cadrul universității cu privire la modul în care rectorul Heidegger înțelegea (să aplice) „Führerprinzip”-ul. Deși conform legii învățământului din 1. 10. 1933 rectorul avea în cadrul universității autoritate absolută, numind personal decanii, autoritatea de Rektor-Führer a lui Heidegger se vede știrbită de contestarea de

către unii profesori, ca de pildă Walter Eucken, a decanilor numiți în mod nemijlocit de Heidegger, în speță Erik Wolf de 31 de ani la Facultatea de Științe Economice. Mai târziu, însuși Erik Wolf îl va contesta pe Heidegger, căutând să-l impună ca profesor pe Adolf Lampe, un opozant al regimului. În fine, decisivă va fi fost și presiunea la care filosoful rector a fost supus de către însuși ministrul învățământului din landul Baden în această ceartă universală pornind de la „Führerprinzip”.

Eșecul perioadei rectorale a lui Heidegger are așadar de a face cu eșecul Führerprinzip-ului însuși: fiecare mic Führer își vede știrbită autoritatea sa de Führer de către Führer-ii mai ici sau mai mari care se vor stăpâni absoluți pe domeniul lor. Dezamăgit și derutat de aporiile practice ale Führerschaft-ului, Heidegger se retrage, fără a renunța însă la calitatea de membru NSDAP. Până în 1945, Heidegger își va achita conștiincios cotizația de partid.

Bibliografie:

FARÍAS, Victor: *Heidegger und der Nationalsozialismus*, aus dem Spanischem und Französischem übersetzt von Klaus Laermann, mit einem Vorwort von Jürgen Habermas, Frankfurt am Main 1989.

HABERMAS, Jürgen: *Heidegger – Werk und Weltanschauung*, prefață la Victor FARÍAS: *Heidegger und der Nationalsozialismus*, Frankfurt am Main 1989.

HEIDEGGER, Martin: *Die Selbstbehauptung der deutschen Universität*, 2. Aufl., Breslau 1934.

- *Die Selbstbehauptung der deutschen Universität. Das Rektorat 1933/34. Tatsachen und Gedanken*, hg. von Hermann Heidegger, Frankfurt am Main 1983.

- *Repere pe drumul gândirii*, trad. și note introductive de Thomas Kleininger și Gabriel Liiceanu, București 1988.

- *Ființă și timp*, trad. de Gabriel Liiceanu și Cătălin Cioabă, București 2003.

HÜGLI, Anton; LÜBCKE, Poul: *Filosofia în sec. XX*, vol I: Fenomenologia, Hermeneutica, Filosofia existenței, Teoria critică, trad. de Gheorghe Pascu, Andrei Apostol, Cristian Lupu, București 2003

JASPERS, Karl: *Notizen zu Martin Heidegger*, herausgegeben von Hans Saner, 3. durchgesehene Auflage, München Zürich 1989.

- *Philosophische Autobiographie*, München 1977.
- LÖWITH, Karl: *Mein Leben in Deutschland vor und nach 1933. Ein Bericht*, mit einer Vorbemerkung von Reinhart Koselleck und einer Nachbemerkung von Ada Löwith, Frankfurt am Main 1989.
- MARTIN, Bernd: *Heidegger und die Reform der deutschen Universität 1933*, in: *Martin Heidegger: Ein Philosoph und die Politik*, Freiburg 1986, pp.49-69.
- NESKE, Günter (Hg.): *Erinnerung an Martin Heidegger*, Pfullingen 1977.
- OTT, Hugo: *Martin Heidegger: unterwegs zu seiner Biographie*, Campus Verlag, Frankfurt am Main – New York 1988.
- *Martin Heidegger als Rektor der Universität Freiburg i. Br., 1933-1934. I. Die Übernahme des Rektorats der Universität Freiburg I. Br. Durch Martin Heidegger im April 1933*, in: *Zeitschrift des Breisgauer Geschichtsverins (Schau-ins-Land)*, 102. Jahreshaft, (1983), pp.121-136.
- *Martin Heidegger als Rektor der Universität Freiburg i. Br., 1933-1934. II. Zeit des Rektorats von Martin Heidegger (23. April 1933 bis 23. April 1934)*, in: *Zeitschrift des Breisgauer Geschichtsverins (Schau-ins-Land)*, 103. Jahreshaft, (1984), pp.107-130.
- *Martin Heidegger als Rektor der Universität Freiburg i. Br. 1933/34*, in: *Zeitschrift für die Geschichte des Oberrheins*, Nr.132 (1984), pp.343-358;
- *Der Philosoph im politischen Zwielficht. Martin Heidegger und der Nationalsozialismus*, in: *Neue Zürcher Zeitung*, 3./4. November 1984;
- *Martin Heidegger und die Universität Freiburg nach 1945. Ein Beispiel für die Auseinandersetzungen mit der politischen Vergangenheit*, *Historisches Jahrbuch*, Nr. 105 (1985), pp.95-128;
- *Martin Heidegger und der Nationalsozialismus*, in: Gethmann- Siefert/ Pöggeler 1988, pp.64 ş.cl.
- PÖGGELER, Otto: *Drumul gândirii lui Heidegger*, trad. Cătălin Cioabă, Bucureşti 1998
- *Der Denkweg Martin Heideggers*, 4. Auflage, Stuttgart 1994.
- *Den Führer führen; Heidegger und kein Ende*, Sammelrezension in *Philosophische Rundschau*, Jh.32, p 26 ş.cl.
- *Heideggers politisches Selbstverständnis*, in IDEM, A. GETHMANN-SIEFERT (Hrsg): *Heidegger und die praktische Philosophie*, Frankfurt am Main 1988, pp. 17-63.
- SCHNEEBERGER, G: *Nachlese zu Heidegger*, Bern 1962.
- VIETTA, Silvio: *Heideggers Kritik am Nationalsozialismus und an der Technik*, Tübingen, 1989
- WOLIN, Richard: *Seinspolitik: Das politische Denken Martin Heideggers*, trad. germ., Wien 1991.